

Tholen in vogelvlucht (I)

De oudste sporen van bewoning, die op Tholen zijn gevonden, dateren van rond het begin van onze jaartelling terwijl enige jaren geleden bij een opgraving tussen Tholen en Poortvliet op het veen restanten zijn gevonden van een boerenwoning met Romeins en vroeg inheems gebruiks aardewerk uit de 2de eeuw.

Na de Karolingische tijd teisterde een grote stormvloed in 1014 de Vlaamse kust. Deze vloed zal ook op Tholen merkbaar zijn geweest. De toenmalige bewoners reageerden hierop met de aanleg van dijkjes en het opwerpen van vluchtheuvels. Een aantal van deze vliedbergjes, in oorsprong 2 à 3 meter hoog, is in de 12de en 13de eeuw verhoogd. Deze hogere bergjes hadden een militaire functie.

Ook op de ruim 7 meter hoge Westkerkseberg zijn sporen aangetroffen van een gebouw. Oorspronkelijk waren er verschillende eilan-

den die door afdamming en inpoldering van geulen met elkaar zijn verbonden. De laatste grote geul, de Pluimpot, die het huidige eiland Tholen in een oostelijke en westelijke helft verdeelde, is in 1556 op twee plaatsen afgedamd. Bij de laatste overstroming in 1953 werd ruim de helft van Tholen door het zoute water overspoeld. In Stavenisse, dat het zwaarst werd getroffen, verdronken 151 mensen. Na de ramp vond de herverkaveling plaats. Vooral de oudste polders, met name Poortvliet, Scherpenisse en Schakerloo onder-

gingen ingrijpende veranderingen. Wegen en waterlopen werden rechtgetrokken; ook werden binnendijken afgegraven en het land geëgaliseerd.

Landschap

Hoewel door de diverse landinrichtingswerkzaamheden het verschil in karakter tussen het oudland en de jongere polders is verminderd, werd het toch geen grootschalig gebied. Ondanks het afgraven van een aantal binnendijken is het eiland nog steeds een optelsom van een groot aantal polders (ca. 60) waarvan de met bomen beplante en bloemrijke dijken dominant aanwezig zijn. Dit coulisse-landschap kent fraaie doorkijkjes met wisselende beelden zowel op het land als over het water. In de zomer zorgt de bloemzaadteelt voor een kleurrijke schakering.

Luchtfoto van het stadje Tholen. (foto Slagboom en Peeters)

Tholen is ook een aantal binnendijkse natuurgebieden rijk. Het grootste ligt in de in 1957 afgedamde Pluimpot die tot dan toe St. Maartensdijk en Scherpenisse vanuit de Oosterschelde bereikbaar maakte voor schepen. Onder Stavenisse zijn twee wielen of welen – oude restanten van dijkdoorbraken – in verband met de ornithologische en botanische waarde als natuurgebied aangewezen, terwijl men thans werkt aan de bescherming van het Rammevors, een speciedepot dat is ontstaan door de aanleg van het Schelde-Rijnkanaal. Een door zoute kwel brakke vegetatie treft men aan in de zogenaamde karrevelden aan de zuidkant van Tholen. Deze lager gelegen weilanden zijn in de loop der eeuwen ontstaan door hieruit grond te halen voor de verhoging en verzwaring van de zeedijken.

Stad Tholen

Het ca. 12.000 ha grote Tholen telt 7 stadjes en dorpen die ieder een eigen karakter en identiteit hebben. Het stadje Tholen is met ruim 6.100 inwoners de grootste plaats, die in de 13de eeuw is ontstaan aan de dijk langs de Eendracht op de plaats waar de hertogen van Brabant een

tol hadden gevestigd. Het kreeg in 1366 stadsrechten; de Middeleeuwse verdedigingswerken bestonden uit vestinggrachten, muren, wallen en 5 stadspoorten. Deze versterkingen zijn in de Tachtigjarige oorlog vervangen door een geheel nieuw stelsel van grachten en wallen met 7 bolwerken. Na de opheffing van de vesting begon men in het midden van de vorige eeuw met de aanleg van een wandelpark op de aan de landzijde afgegraven wallen. Dit park is nog bijna geheel aanwezig.

Binnen de wallen herkent men drie stadsdelen. De Oude Stad ligt ten westen van de Hoogstraat die evenals de Verbrandestraat een voormalige zeedijk was. Daar staat de bebouwing met de meeste allure zoals het kort na de stadsbrand van 1452 gebouwde stadhuis. In het ranke opengewerkte torentje bevindt zich een klokkenspel. De eveneens kort na de stadsbrand gebouwde Gasthuiskapel, is in 1974 en 1975 ingrijpend gerestaureerd. De bebouwing rond de Markt vormt een hoogtepunt binnen de gehele stedelijke ruimte. De 18de eeuwse stadspomp en de travalje of hoefstal dragen bij aan de sfeer van dit plein. Het silhouet van de Onze Lieve Vrouwe-

kerk torent uit boven de noordwestelijke pleinwand. Deze kruiskerk is één der hoogtepunten van de Brabantse gotiek.

Het stadje kent echter ook planologische missers zoals de Minneputtestraat waar rond 1970 kaalslag heeft plaats gevonden en niet goed is ingevuld. Ook doen enige recente woningbouwprojecten afbreuk aan het kleinschalige karakter van de binnenstad. Aan de noordwestkant staat de eens verhoogde ranke wal-koren-molen van 1736 aan de Oudelandspoort. Rond de eeuwwisseling was deze straat de Boerenhemel waar rentenierende boeren hun woningen lieten bouwen. Hier en even verderop staat nu een aantal monumenten van jongere bouwkunst, die bij de recent afgesloten inventarisatie zijn geselecteerd om van Rijkswege te worden beschermd. Onlangs werd Tholen binnen de singels, met uitzondering van het noordoostelijk bolwerk, aangewezen als beschermd stadsgezicht. □

J.P.B. Zuurdeeg is streekarchivaris van Tholen

In het augustusnummer volgt deel II van dit artikel.

Historisch restaurant Tjaarda in Oranjewoud bedreigd

Onlangs presenteerde de eigenaar van restaurant Tjaarda een plan voor nieuwbouw van zijn zaak waarbij een geheel nieuw horeca-complex met congreszalen in Oranjewoud zou verrijzen. Het nieuwe complex bestaat uit een paviljoenvormig gebouw op de plaats van het huidige Tjaarda, waaraan drie lange armen zijn gekoppeld. Het nieuwe gebouw bevat twee bouwlagen en is 160 meter breed, welke afmeting in het

hoofdzakelijk 19de eeuwse bouwvolumes bevattende Oranjewoud niet past. Het uit 1834 daterende pand, gesitueerd op het kruispunt van vijf wegen, heeft behalve de historische waarde een beeldbepalende functie. Het vormt nog steeds het hart van Oranjewoud, ooit residentie van de Friese Nassau's.

De Bond Heemschut wilde met een open brief zijn waardering voor dit oude restaurant benadrukken en

daarbij de eigenaar verzoeken het oude hoofdgebouw met serre in de nieuwbouw op te nemen. Daarbij doet het bestuur ook de aanbeveling om in het bestaande Tjaarda een grand café onder te brengen. Een dergelijk onderdeel is namelijk in het nieuwe plan opgenomen. Het oude Tjaarda zou een uitstekende ambiance voor zo'n café kunnen zijn.

Rita Mulder-Radetzky

Heemschut-agenda

20 juni

Openbare bijeenkomst PC Drenthe met historische verenigingen over het werk van Heemschut. Aanvang 10 uur. Plaats: Mensingaborg, Rooden. Na afloop lunch en excursie.

5 september

Excursie naar Noord-Limburg, georg. door de afdeling Limburg van Heemschut. (zie ook pag. 42)

12 september

Open Monumentendag

3 oktober

Excursie naar Geertruidenberg (gerest. Grote Kerk en binnenstad), georg. door de PC Noord-Brabant van Heemschut. Aanvang 10 uur.

10 oktober

Landelijke Heemschutdag in Friesland.

28 oktober

De PC Utrecht van Heemschut organiseert een lezing over stedenbouw. Het oud-PC-lid Dick de Haan spreekt in Rhenen over stedenbouw.

10 november

Tweede lezing van de PC Utrecht. In Amersfoort spreekt wethouder A.L.L.M. Asselbergs over stadsvernieuwing, oud en nieuw in de historische context van stad en land.

23 of 24 november

Derde lezing van de PC Utrecht. In Montfoort spreekt technisch adviseur Paul van Vliet van de PC over restauratie en architectuur.